

ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILINA ARMAĞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXV

Yayın Komisyonu

Prof. Dr. Hüseyin ATAY (Dekan)

Prof. Dr. Hüseyin YURDAYDIN

Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Doç. Dr. Beyza BİLGİN

Doç. Dr. Günay TÜMER

Doç. Dr. Rami AYAS

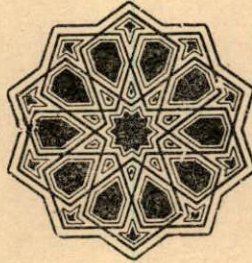
Makalelerin bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXV

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - ANKARA . 1981

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Medreselerin Islahatı</i>	1
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, <i>İbn Kesir ve Tefsiri</i>	45
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU, <i>Yunus Emre'nin Felsefesi</i>	71
Prof. Dr. Cavit SUNAR, <i>Aşk'ın Terbiyede Rolü</i>	95
Doç. Dr. Mehmet AYDIN, <i>The Ethics of Self-Realization With a Special Reference to Al-Fârâbi</i>	129
Zafer İslâm HAN, <i>Talmud'un Doğuşu ve Yahudiler Üzerindeki Te- siri, Çeviren: Mehmet AYDIN</i>	139
Macit FAHRÎ, <i>İslâm'da Allahın Varlığının Geleneksel Kanıtları, Çeviren: Mehmet DAĞ</i>	153
Mustafa FAYDA, <i>Hz. Ömer ve Ticaret Malları Vergisi Veya Uşûr</i> .	169
Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI, <i>Mesih ve Mehdi İnancı Üze- rine</i>	179
E. TOFTBEK, <i>Kısa Dürzi İlmihâli, Çeviren: Ethem Ruhi FIĞ- LALI</i>	215
Doç. Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>Halife en-Nasır'ın Fütüvvete Gi- rişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu</i>	221
Doç. Dr. Abdulkadir ŞENER, <i>Dini ve Hukûkî Açından Bağışlama Üzerine Bir Sohbet</i>	229
Salahattin EN-NÂHÎ: <i>Çağdaş Mevzu Hukuklara ve İslam Huku- kuna Göre Telif Hakkı, Çeviren Abdülkadir ŞENER</i>	237
Ninian SMART, <i>Tarih Öncesine Ait Dinlerle İkel Dinler, Çeviren: Günay TÜMER</i>	297
Doç. Dr. Ahmet UĞUR, <i>Şükri-i Bitlisi ve Selim-Nâmesi</i>	325
Dr. Mehmet BAYRAKTAR, <i>İbn Al-Arabî'de Oluş ve Varoluşsal Çeşitlenme</i>	349

Dr. Mehmet BAYRAKTAR, <i>İbn Arabi'de "Varlığın Birliği"nin Onto-Lengustik Analizi</i>	359
Georges VAJDA, <i>Allah'ın Görülmesi (Rü'yetullah) Meselesi</i> Çeviren: Sabri HİZMETLİ	369
Yahyâ ibn 'Ali Yahyâ el-MÜNECCİM, <i>Kitâbu'n-Nağam</i> Çevirenler: Ruhi KALENDER-Necati AVCI	395
Prof. Dr. M. HAMİDULLAH, <i>Müslüman'ın Batı Aleminde ve Memleketine Dönüşünde Karşılaştığı Problemler</i> Çev: Dr. Münir KOŞTAŞ	419
Alber HAUTIN, <i>Hıristiyanlığın Kısa Tarihi</i> . Çev: Dr. Abdurrahman KÜÇÜK	437
Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, <i>Eş'arî'nin Hayatı</i>	457
Abdus-semi EL-MISRÎ, <i>İslâm'da Ticaret Âdâbı</i> . Çev: Ramazan ŞİMŞEK	477
TANITMALAR	
Ass. Münir ATALAR, <i>Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası</i>	485

İsmet BİNARK (Hazırlayan), *ARŞİV VE ARŞİVCİLİK BİBLİYOGRAFYASI (Türkçe ve Yabancı Dillerde Yayınlanmış Kaynaklar)*, Başbakanlık yayını, No: 2, Başbakanlık Basımevi, 1979, Ankara, LXXIX +285 sayfa.

Bir devletin geçmişi, bugünü ve geleceği gözönüne alınırsa, istikbalde ancak arşivi ile vardır demek yanlış olmaz. Zira, arşivlerin en büyük özelliği toplum ilimlerine başlangıç ve ilk elden kaynak olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki, bir devletin ve milletin tarihi, devlet ve millet hayatının öz çizgileri demek olan arşivlerde gizlidir. Arşivlerimiz, milli hafızamız olan tarihimizin temel dayanağıdır. Cemiyet hayatımız ile ilgili idarî, siyâsî, hukukî, askerî, iktisadî, dinî, ilmî, biyografik, jeneolojik, teknik, istatistik ve kültür konularındaki araştırmalar, devletimizin milletlerarası münâşebetlerinde haklarının tesbiti için gerekli vesikalar; devrinin ahlâk, örf ve âdetlerini ve çeşitli sosyal özelliklerini belirten her türlü yazı, evrak ve belgeler ancak arşivlerimizden temin edilebilir.

Arşivin önemini birkaç cümle ile bu şekilde belirttikten sonra, sözü, adı geçen eserin tanıtılmasına getirmek istiyoruz:

Bu Bibliyografya, ülkemizde arşivcilik konusundaki literatür boşluğunu gidermek amacıyla hazırlanmıştır. Arşiv ve arşivcilik konusundaki yerli ve yabancı kaynakların tesbiti, derlenmesi ve değerlendirilmesi amacına yöneliktir. Arşiv çalışmalarını sağlıklı bir biçimde çözümlenebilecek ve arşivcilik alanında yapılacak her türlü çalışmalara ışık tutabilecek mahiyettedir.

Kitapta bölümlerden önce LXXIX sayfalık bir kısım bulunmaktadır. Bu kısımda: Dr.Lütfi Doğan'ın *Sunuş* yazısını tâkiben İsmet Binark'ın, *Arşiv Konusunda İlk Bilgiler, Ülkemizde İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde Yapılmış Arşiv Çalışmaları* ve hem Türkçe, hem İngilizce olarak *Bibliyografya Hakkında Açıklama'sı* yer almıştır. Yine Türkçe ve İngilizcesiyle birlikte *Bibliyografik Künyelerin Tesbiti* başlığı altında, *Bibliyografya'ya* kitap, makale ve diğerlerinin alınışı sırasında gözönünde bulundurulmuş başlıca noktalar, altı madde halinde sıralanmıştır. Bibliyografik künyelerin tesbiti yapılırken, gerektiğinde açıklan-

malar yapılmış ve atıflarda bulunulmuştur. *Kısaltmalar*'da ise, *Bibliyografya*'da kullanılan çeşitli dillere âit kısaltmalar ile, bunların, Türkçe ve İngilizce karşılıkları da gösterilmiştir. Eserde geçen yabancı dillerdeki arşiv terimleri ile açıklanmasında, *Bibliyografya*'yı kullanacaklar yönünden yarar görülen diğer bazı özel terimler ve bunların Türkçe karşılıkları *Sözlük* kısmında yer almıştır. *Taranan ve Faydalanılan Kaynaklar* başlığı altında: I) *Armağan Kitaplar*, II) *İlmî Kongre, Konferans ve Toplantılar* (sunulan tebliğler, zabıtlar), III) *Ansiklopediler, . . . VII) Arşiv ve Arşivcilik Konusunda Türkçe ve Yabancı Dillerde Yayınlanmış Kitaplar*, VIII) *Gazeteler*, IX) *Yıllıklar*, X) *Dergiler* (alfabetiktir), XI) *Bibliyografyalar, Bibliyografik Listeler ve İndeksler* ve son olarak ta *Yararlanılan Kütüphaneler* sıralanmıştır.

Tanıtımını yaptığımız bibliyografik çalışma; eski harfli Türkçe, Türkçe ve yabancı dillerdeki kitap, makale ve diğer türdeki kaynakları içerisine almaktadır. Bibliyografik tarama Türkçe kaynaklar için 1978'in Haziran ayına, yabancı dillerdeki kaynaklar için 1977'nin Mayıs ayına kadar sürdürülmüştür. *T.C.Resmî Gazete* koleksiyonları ile, Fransa Arşiv İdaresi tarafından yayınlanmakta olan *Gazette des Archives*'in dışında, gazeteler bibliyografik taramaya dâhil edilmemiştir.

Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası (Türkçe ve Yabancı Dillerde Yayınlanmış Kaynaklar) ismini taşıyan bu bibliyografik çalışma, VII bölümdür. Bölümler sırası ile şunlardır:

I- *Arşiv Mevzuatı (Kanunlar, Kanun Tasarıları, Tüzükler-Nizamnameler-, Kararnameler, Yönetmelikler-Talimatnameler-, Genelgeler- Tamimler-)*. Kronolojiktir.

II- *Çeşitli Kuruluşların Arşiv Yönetmelikleri-Kuruluşlara göre alfabetik olarak düzenlenmiştir.*

III- *Kalkınma Plânlarında Arşiv Konusu ve Arşivlerimiz Hakkında Araştırma Raporları-Kronolojiktir.*

IV- *Ülkemizde Arşiv Konusunda Yayınlanmış Telif ve Tercüme Kitaplar.*

V- *Ülkemizde Arşiv Konusunda Yayınlanmış Telif ve Tercüme Makâleler.*

VI- *Türk Tarihinin Arşiv Kaynakları Hakkında Türkçe ve Yabancı Dillerde Yayınlanmış Kitap ve Makâleler.* Bu bölüme, bugün arşivlerimizin en değerli arşiv malzemelerinden olan *Vakfiyeler* ile ilgili çalışmalar, başlıbaşına bir bibliyografik tarama konusu olduğundan dâhil edilmemiştir.

VII- *Arşiv ve Arşivcilik Konusunda Yabancı Dillerde Yayınlanmış Kitap, Makale, Rapor ve Diğerleri*. Konu başlıklarına göre alfabetiktir. Bu bölüm, kendi içerisinde '60' konu başlığına ayrılmıştır. Bu başlıklar önce Türkçe, daha sonra İngilizce karşılıkları ile verilmiştir. Başlıklar Türkçe karşılıklarına göre alfabetik olarak sıralanmış olup, aranması muhtemel olan başlık şekillerinden, esas başlığa gerekli atıflar yapılmıştır.

Yedinci bölümün sonuna, bibliyografik taramanın sonuçlanmasından ve bölümlerin düzenlenmesinden sonra tesbit edilen kaynaklarla, eserin baskısı sırasında tesbit edilen bibliyografik kaynaklar için iki ayrı "İlâveler" bölümü eklenmiştir.

Eserden yabancı araştırmacı ve arşivistlerin de yararlanmalarını sağlamak düşüncesiyle, eserin roman rakamlarıyla gösterilen baş tarafı ile, bölüm ve ara başlıkların İngilizce açıklama ve karşılıkları verilmiştir.

Bibliyografya'nın sonunda, "Yazar", "Kitap", "Makâle" adlarına göre üç ayrı *İndeks* yer almıştır.

"*Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası*", ülkemizde bu alandaki yayın boşluğunu gidermek ve bugüne kadar bu konuda yapılmış çalışmalarını derleyip, değerlendirmek gayesiyle ilk defa yapılmaktadır.

Uzman arşiv personeli yetiştirilmesi konusu ile ilgili olarak, düzenlenecek eğitim ve öğretim programlarında ilgililerin ilk elde başvuracakları kaynak eser olma özelliğini taşıyan böylesi bir *Bibliyografya* kitabını ilim erbâbının hizmetine sunan Sayın İsmet Binark'ı gönülden kutluyoruz.

Ass. Münir ATALAR

* * *

İsmet BİNARK, *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980, XXI+245 s.

Eser, Turgut Özal'ın *Önsöz* yazısı ile başlayıp, yazarın *Giriş*'i ile devam etmektedir. Yazar, burada, kitabını yazış sebebini ve kitabının hazırlanış şeklini şöyle dile getirmektedir:

"...*Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri* adını verdiğimiz bu çalışma ile, arşivciliğe âit ilk ve temel bilgileri, teknikleri, yeni gelişmeleri ve kaynaklarını ilgililerin istifâdesine sunmaya gayret ettik. Eserin, bu sahada-

ki önemli bir boşluğu dolduracağı inancındayız. Bu çalışmada, arşivciliğin çeşitli konularına âit temel bilgiler, metod ve teknikler, büyük ölçüde yabancı dillerdeki kaynaklardan derlenmiştir. Bunlara, arşivlerimiz, tarihçeleri, ülkemizdeki arşiv çalışmaları, arşivlerimiz ile ilgili mevzuat, arşiv meselelerimiz ve çözüm yolları gibi Türk arşivciliğine âit çeşitli konular ilâve edilmiştir.

Bu eser, 1972 yılında başlanan ve bugüne kadar sürdürülen bir çalışmanın mahsulüdür. Konu ile ilgili olarak, 1972 ve 1977 yıllarında Londra'da British Museum (British Library-İngiliz Millî Kütüphanesi), Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies (Asya ve Afrika Üzerine Çalışmalar Okulu), özellikle Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi) ve Helsinki'de Valtionarkisto (Fin Millî Arşivi)'da yaptığımız çalışmalar, bu çalışmalar neticesinde edindiğimiz bilgiler ve kaynak taramalarımız, bu eserin hazırlanmasına temel olmuştur." (s.x1)

İki sayfalık *Kısaltmalar*'dan sonra, *İçindekiler* tablosu ile eser devam etmektedir. Eserin muhtevasını, bölümlerinin isimlerini sıralamak suretiyle göstermek istiyoruz. Bu bölümler şunlardır:

- I- *Arşiv ve Arşivcilik Konusunda İlk Bilgiler,*
- II- *Arşivin Kısa Tarihçesi, Ülkemizdeki Arşiv Çalışmaları Arşivlerimizin Önem ve Değeri,*
- III- *Arşiv Terminolojisi* (Osmanlı arşiv belgeleri ile ilgili terim ve deyimlerden örnekler Diplomatik ve Osmanlı diplomatığı ... v.s.),
- IV- *Temel Arşivcilik Bilgileri,*
- V- *Arşivlerde Mikروفilm Kullanılması,*
- VI- *Fotoğraf, Film, Plâk ve Bant Arşivleri,*
- VII- *Arşivlerde Kullanılan Malzemeler,*
- VIII- *Arşiv Binaları, Mimari Özellikleri ve Devlet Arşiv Sitesi,*
- XI- *Arşiv Belgelerini Tahrir Eden Mikroorganizma ve Böceklerle Karşı Korunma Metodları,*
- X- *Arşiv Belgelerinin Restorasyonu ve Kullanılan Metodlar,*
- XI- *Mekanografi, Bilgi İşlem Sistem ve Teknikleri, Mekanografi ve Arşiv Münasebetleri,*
- XII- *Çeşitli Ülkelerde Arşivci Yetiştirilmesi Konusunda Yapılmış Çalışmalar ve Ülkemizdeki Durum.*

XIII- *Arşivlerimiz ile İlgili Mevzuat ve Diğer Çalışmalar,*

XIV- *Arşiv Meselelerimiz ve Çözüm Yolları.*

Ayrıca, her bir bölümün bitiminde özellikle o bölümün konularıyla ilgili olarak, yazar adlarına göre alfabetik düzenlenmiş zengin *Bibliyografya* verilmiştir.

Tarihimizin, milli kültürümüzün ve millet hayatımızın her çeşit maddî ve manevî haklarının yazılı senetleri, yurdumuzun tapusu, milli varlığımızın geçmişten geleceğe köprüsü olan arşivlerimizi gereğince muhafaza edebilmek, değerlendirmek ve bilimin istifadesine sunabilmek için yapılması gerekli, vazgeçilmez hizmetler vardır.

İşte, bu hizmetler cümlesinden olarak; çeşitli kuruluşların arşiv hizmetlerinde çalışan idareciler ve diğer personelin büyük ölçüde yararlanabilecekleri, Türkçe kaynak eser olma özelliğini taşıyan bu kıymetli eseri ortaya koyan Sayın İsmet Binark'ı içtenlikle tebrik ediyor, yayınlarının devamını bekliyoruz.

Ass.Münir ATALAR

* *
*

Atilâ ÇETİN, *BAŞBAKANLIK ARŞİVİ KILAVUZU*, İstanbul, 1979, Doğu Matbaası (Enderun Kitabevi), XVI+171 sayfa.

Eser, Başbakanlık Arşivi'nin ihtiva ettiği malzemeyi, tasnifleri, araştırmalara açık bulunan bölümleri, halen devam eden tasnif çalışmalarını vb. ortaya koymak ve tanıtmak amacındadır.

Yazar, Başbakanlık Arşivi'nin önemini, *Önsöz*'de şu şekilde dile getirmiştir:

"Türkiye'de, Osmanlı İmparatorluğu devrine âit zengin arşiv malzemesi ihtiva eden arşivlerin başında, Başbakanlık Arşivi gelmektedir. Sahip olduğu malzeme bakımından, Osmanlı İmparatorluğu'nun ana arşivi niteliğindedir. Bu özelliği ile de, Türkiye'deki diğer arşivlerden ayrı bir üstünlük ortaya koymaktadır. Diğer arşivler daha özel bir mahiyet arzitmelerine rağmen, Başbakanlık Arşivi'ndeki malzeme, kemiyet ve keyfiyet bakımından çeşitlilik ve zenginlik ortaya koyduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun yayıldığı ülkelerdeki devletlerin ve ulusların tarihi için de pek önemli bir arşivdir¹ Tahminî ve takribî bir hesaplama,

1 Başbakanlık Arşivi, sadece Türkiye'nin değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinden sonra teşekkül eden 20'den fazla devletin de ana arşivi durumundadır.

100 milyondan fazla arşiv malzemesine sahiptir². Esasen son 20-30 yıl içinde, bu arşive yerli ve yabancı ilim adamlarının ve araştırmacıların gösterdikleri rağbet ve ilgi, bu önemin en büyük delilidir" (s.x1).

Yazarın *Önsöz*'ünü müteâkib eser, *Giriş*, yedi *Bölüm* ve *Sonuç*'tan ibarettir.

Giriş'te; Başbakanlık Arşivi'nin kısa olarak tarihçesinden bahsedilmiş, arşivde muhafaza edilen arşiv malzemesinden ve öneminden söz edilmiş, şimdiye kadar yapılan tasnif çalışmaları izah edilmiştir.

Başbakanlık Arşivi'nde halen mevcut ve araştırmalara açık olan tasnifler tek tek ele alınarak, ihtiva ettikleri malzeme cinsleri, tasniflerin özellikleri, katalog, envanter veya fihristleri olup olmadığı, hangi yılları ihtiva ettikleri, izah edilmek suretiyle *Birinci Bölüm*'de gösterilmiştir.

İkinci Bölüm'de; Osmanlı bürokrasi sisteminin bir özelliği olarak defter şeklinde Başbakanlık Arşivi'ne intikal eden malzeme serileri üzerinde durulmuştur. Bu defterlerin bir kısmı, yapılan defter tasniflerinde geçmektedir. Osmanlı bürokrasi sistemine göre, teşekkül ettikleri kalemler gözönüne alınarak, Divan-ı hümâyûn, Bâb-ı âsafî ve Bâb-ı defterî'ye âit defterler belli başlıklar altında toplanmış, ayrıca, belli bir tasnif içinde bulunmakla beraber, defter özelliği nedeniyle, burada bulunması gerekenler zikredilmiştir.

Belli bir tasnif içinde yer almayan ve defter niteliğinde bulunmayan, Divan-ı hümâyûn'a, Bâb-ı âsafî'ye ve Bâb-ı defterî'ye ve kalemlerine âit evrak ve bunların serileri, özellikleri *Üçüncü Bölüm*de yer almıştır.

Dördüncü Bölüm'de; ilk üç bölüm içinde yer almayan arşiv malzemeleri açıklanmıştır.

Beşinci Bölüm'de; 1956 yılından bu yana Başbakanlık Arşivi'nde provönans sistemine göre devam etmekte olan büyük tasnif çalışması, bunun özellikleri, bugün hangi aşamada bulunduğu, yapılan çalışmanın niteliği, yeri vs. izah edilmiştir. Zaten kitabın yazılış sebeplerinden biri de, bu ihtiyacı gidermek ve 1955 yılından beri meydana gelen gelişme ve ilerlemeleri ortaya koymaktır.

Altıncı Bölüm'de; Türkiye'de, Başbakanlık Arşivi dışında, Osmanlı İmparatorluğu devrine âit arşiv malzemesi ihtivâ eden önemli arşivler ve müesseseler kısaca tanıtılmış ve özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

2 Arşiv'in halen araştırmalara sunulan kısmı, bu sayının % 3'ü veya 5'i kadardır.

Başbakanlık Arşivi'nde çalışacaklara ve araştırma yapacak olanlara kolaylık sağlama bakımından, bazı pratik bilgiler, *Yedinci Bölüm'* de verilmiştir.

Başbakanlık Arşivi hakkında bazı görüş ve düşünceler, *Sonuç* kısmında yer almıştır.

Bibliyografya'da; Doğrudan doğruya Başbakanlık Arşivi ve sahip olduğu fonlar hakkında yazılmış eserler ve makâleler gösterilmiştir.

Muhterem Midhat Sertoğlu'nun, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*³ isimli kitabının mevcudunun çoktan tükenmiş olması, çeyrek yüzyıla yakın bir zaman geçmesine rağmen ikinci bir basımının yapılamaması, üstelik, 1955'den sonraki Arşiv'deki gelişmeleri kapsayamadığı için, Sayın Atillâ Çetin'in daha detaylı olan bu eseri, önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Başbakanlık Arşivi'nde çalışacak olanlara, görevlilere, arşivcilere ve özellikle bu arşivde ilk defa olarak araştırmalara başlayanlara çok yararlı olacağına inandığımız bu kılavuz eserinden dolayı Sayın Atillâ Çetin'i candan tebrik ediyor, kendisinden böylesi rehber eserlerinin devamını bekliyoruz.

Ass. Münir ATALAR

3 Midhad Sertoğlu, *Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi*, Ankara, 1955, TTK. Basımevi, XV + 90 s. (A.Ü. DTCF. Yayınları, No: 103).